

İBRAHİM DEMİRCİ

Kiralık Konak Romanında
Batılılaşma
ve Dil Sorunları

HECE

İnceleme

İbrahim Demirci: 1956 Konya doğumlu. Erzurum A. Ü. Türk Dili ve Edebiyatı mezunu. Hatay Kırıkhan, Konya Ilgın, Amasya ve Konya'da öğretmen olarak çalıştı. Ondokuz Mayıs Üniversitesinde yüksek lisans, Selçuk Üniversitesinde doktora yaptı. Halep Üniversitesinde Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde misafir öğretim üyesi olarak ders verdi (2008-2009). 2011'de Artvin Çoruh Üniversitesinde Yeni Türk Edebiyatı anabilim dalında yardımcı doçent, 2012-2018 yıllarında MEB Talim ve Terbiye Kurulu Üyesi olarak çalıştı.

Edebiyat dergisinde şiirle yazı hayatına başladı. Yeni Şafak gazetesinde İbrahim Kardeş imzasıyla Dil Burcu köşesini yazdı. Fransızca ve Arapçadan çeviriler, Osmanlı Türkçesinden aktarmalar yaptı.

KİRALIK KONAK ROMANINDA
BATILILAŞMA VE DİL
SORUNLARI

İbrahim Demirci

HECE YAYINLARI

Hece Yayınları: 488

İnceleme

©Hece Yayınları

Birinci Basım

Mayıs 2018

Kapak Tasarımı

www.sarakusta.com.tr

Teknik Hazırlık

www.hece.com.tr

ISBN: 978-605-9556-88-0

Baskı

www.ondermatbaacilik.com

HECE Basın Yayın Reklamcılık San. Tic. Ltd. Şti.

Konur Sokak No: 39/1-2 Kızılay-Çankaya/Ankara Yazışma: P.K. 79

Yenişehir/Ankara T: (0 312) 419 69 13 F: (0 312) 419 69 14

e-posta: hece@hece.com.tr

Sertifika No: 17672

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ / 7

I. BÖLÜM

Batılılaşma ve Edebiyatımızdaki Akislerine Dair / 9
Yakup Kadri ve Kırallık Konak / 11
Romanın Yayın Macerası / 14
Romanın Konusu / 23
Romanın Özeti / 25
Romanın Tertibi/Anlatıcı / 30
Zaman / 32
Mekân / 35
Romanda Batılılaşma / 39
Üç Nesil ve Şahıslar / 42
Birinci Nesil/Naim Efendi / 43
Selma Hanımefendi / 50
Necibe Hanımefendi/Kasım Paşa / 52
Öteki Şahıslar / 53
İkinci Nesil/Servet Bey / 54
Sekine Hanım/Öteki Şahıslar / 61
Üçüncü Nesil/Seniha / 62
Faik Bey / 65
Hakkı Celis / 67
Cemil / 75
Nuriye ve Neyyire Hanımlar / 76
Belkıs Hanım/Öteki Şahıslar / 77
Yabancı Şahıslar / 78
Sonuç / 79

II. BÖLÜM

Kırallık Konak'ta Sadeleştirme Yöntemleri ve Sorunları / 85
I-Eksiltme ve Eklemeler / 86
II- Değiştirmeler / 108
Acaba? / 125

KAYNAKÇA / 127

ÖNSÖZ

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun ilk romanı *Kıralık Konak*, çağdaş Türk edebiyatının önemli eserlerinden biridir. Eser, okur karşısına çıktığı 1920 yılından beri çeşitli inceleme, araştırma ve eleştirilere konu olmuştur.

Bu çalışmanın ilk bölümünde *Kıralık Konak* romanının yapısı ve içeriği tanıtılmış, Batılılaşma tarihimize ilişkin yaklaşımları tartışılmış, eserin farklı algılanış biçimlerine değinilmiştir. Edebiyat metinlerinin her okur tarafından farklı yorumlandığı, bir bakıma yeniden üretildiği biliniyor. Ancak bu yorumların metne dayanması ve tutarlılık gerektirdiği unutulabiliyor.

İkinci bölümde *Kıralık Konak* romanının dilinin sadeleştirildiği 1966 yılından sonra yapılan çeşitli baskılarında karşımıza çıkan ifadeler, eleştirel bir okumayla sergilenmeye çalışılmış; ekleme, çıkarma ve değiştirmeler değerlendirilmiştir.

Bu çalışmanın dil, tarih ve edebiyat konularına meraklı, yayıncılık sorunlarıyla ilgili okurlar için yararlı olmasını ümit ve temenni ediyorum.

İbrahim Demirci

I. BÖLÜM

Batılılaşma ve Edebiyatımızdaki Akislerine Dair

Tanzimat'ın ilanı, tarihimizin önemli dönüm noktalarından biri olmuştur. Osmanlı yönetici ve aydınları askerî, siyasi, idari, iktisadi, ilmî, teknolojik ve kültürel alanların hemen hepsinde Avrupa devletlerinin ve temsil ettikleri Batı medeniyetinin dayanılmaz ağırlığını bütün karar ve uygulamalarında hesaba katmak zorunda kalmışlardır. Böylece III. Ahmed, III. Selim ve bilhassa II. Mahmud'dan beri süregelen Batı'ya yönelik çizgisi kalınlaşmaya, geleneksel kurumların yanına yeni kurumlar katılmaya başlamıştır. *Mecelle*'nin hazırlanması gibi geleneği yenileme çabalarını bir yana bırakırsak bu yönelişin Avrupa'da gelişen kavram ve kurumların ithali veya adaptasyonu şeklinde tezahür ettiğini söyleyebiliriz. Dış baskılar, iç ihtiyaçlar, toplumlar arası bilgi akışı, devletler arası çıkar çatışmaları ve denge arayışları, Osmanlı yönetici ve aydınlarını bu ithal ve adaptasyon işlemlerinde bazen gönüllü, bazen zorunlu olarak yönlendiren başlıca etkenler olmuştur. Ama bu etkenlerin hepsinden daha önemli bir etken vardır ki o da dönemin realitesidir. Bu realitenin özünü Ziya Paşa'nın şu beytiyle ifade etmek mümkündür:

*Diyâr-ı küfrü gezdim beldeler kâşâneler gördüm
Dolaştım mülk-i İslâmı bütün virâneler gördüm*

Vîrânelerden kurtulup kâşânelere kavuşmak özlemi, “İslam” ve “küfür” gibi ayrımları bile geri plana itmiş; “medeniyet”, “terakki”, “asrîlik” yahut “muasırlaşmak” yegâne gaye olmuştur. Bu gaye uğrunda zihinlerde o kadar hızlı bir dönüşüm gerçekleşmiştir ki aynı Ziya Paşa, şu beyitleri de yazmaktan kendini alamamıştır:

*Milliyyeti nisyân ederek her işimizde
Efkâr-ı Firenge teba’iyyet yeni çıktı*

*İslâmlık imiş devlete pâ-bend-i terakki
Evvel yoğ idi işbu rivâyet yeni çıktı*

“Efkâr-ı Firenge teba’iyyet”, “alafranga” denilen usullerin ve tiplerin toplum hayatında yeşerip gelişmesine yol açtı. Özellikle yeni mekteplerde eğitim görmüş, başta Fransızca olmak üzere Batı dillerini öğrenmiş gençler arasında alafrangalık bir moda gibi yayıldı. Asker sivil yüksek bürokratların, zengin ailelerin konakları Avrupalı mobilyalarla döşendi. Çocuklar, Avrupalı âdâb-ı muâşeret, müzik, dans, yabancı dil öğrensinler diye mürebbiyeler tutuldu. Avrupa’dan gelen çeşitli tiyatro topluluklarının Beyoğlu’ndaki gösterilerini izlemek, Beyoğlu terzilerinden giyinmek, seçkinlik ve şıklık alâmeti sayıldı. Konuşmalar arasına Fransızca sözler sıkıştırmak, kibarlık göstergesi oldu. Saray da bütün bu gelişmelere âdeta öncülük ediyordu.

Bu değişimler toplum hayatını yansıtmaya en elverişli edebiyat türleri olan roman ve tiyatro eserlerinde doğrudan veya dolaylı biçimde, kısmen veya bütünüyle tesbit, teşvik, teşhir veya tenkit gibi çeşitli maksatlarla kaleme alındı. Ahmed Midhat Efendi’nin *Felâatun Bey ile Râkım Efendi* adlı romanı (1875), bu vâdide ilk örneklerdendir. Müsrif bir mirasyedi olan Felâatun Bey, Batı medeniyeti karşısında şekilci ve sathî bir taklitçi kimliğiyle “alafranga züppe” tipini temsil ederken Râkım Efendi, aynı Batı medeniyetini gerektiği gibi kavrayan, ölçülü,

çalışkan, yerli değerlerimize bağlı bir kimlikle karşımıza çıkar. Recaizade Ekrem'in *Araba Sevdası*'ndaki Bihruz Bey, Hüseyin Rahmi'nin *Şık* romanındaki Şöhret, *Şıpsевdi* romanındaki Meftun Bey, aynı alafanga tipinin değişik çeşitlemeleri olarak değerlendirilebilir.

Batılılaşma çabaları ve ortaya çıkardığı sonuçlar, romancılarımızın konuları arasında önemli bir yer tutagelmıştır. Hattâ Berna Moran'a göre "1950'lere kadarki Türk romanının sorunsalını büyük ölçüde Batılılaşma hareketi belirler." Bu durumun sonraki yıllarda ve hattâ günümüzde de eski açıklık ve yoğunluğunu taşınamamakla birlikte devam ettiğini söyleyebiliriz. Bu, oldukça anlaşılabilir bir durumdur. Çünkü ülkemizin fikir, siyaset ve edebiyat ortamında Doğu-Batı, Asya-Avrupa, gelenek-modernizm, eski-yeni, halk-aydın, millet-devlet, din-laisizm, ebeveyn-çocuk ... ilişkilerinde özlenen dengeler bir türlü kurulamamış, gizli açık çelişme ve çatışmalar hep yaşanmış ve yaşanmaya devam etmektedir.

Yakup Kadri ve *Kiralık Konak*

Yazı hayatına Fecr-i Âtî topluluğu içinde başlayan Yakup Kadri Karaosmanoğlu (1889-1974), bir yandan mensur şiir, tiyatro ve hikâye türlerinde eserler verirken bir yandan da "Sanat şahsi ve muhteremdir." prensibini savunan deneme ve polemik yazıları kaleme alır.

Niyazi Akı'nın "İnkârlar ve Tereddüdlere Devresi" diye vasıflandırdığı bu dönemde Yakup Kadri, hayatın değersizliğine inanan, ölümü yücelten, altın çağı eski Yunan medeniyetinde arayan, realiteden nefret eden, boşluk duygusundan kurtulamayan, ferdiyeti tanrılaştırmak isteyen yönelişler içindedir.

Ancak, ülkenin ve milletin yaşadığı savaşlar ve bozgunlar, "onu, günün birinde, kendisinden üstün bir varlığı.. cemiyeti

tanımaya, vaktiyle benliğinin etrafına mümkün olduğu kadar yüksek ördüğü duvarları yıkmaya sevk edecektir.”

1913 yılından başlayarak ortaya koyduğu eserler, Yakup Kadri'nin içinde yaşadığı çağ ve toplumla “barışma” yoluna girdiğini göstermektedir. Özellikle 1917’de kaleme aldığı “Rahmet” adlı hikâyesi, “şahsi” sevgilerden sıyrılarak muhtarip insan kitleleriyle temastan doğan şefkat duygusuna, dar ferdiyetçi dünyadan içtimâî görüşe varışın ifadesidir.

Toplumun meseleleriyle bir gazeteci olarak da ilgilenen Yakup Kadri, sanatındaki yeni yönelişi yansıtan bazı hikâyeler yazdıktan sonra ilk romanını kaleme alır: *Kıralık Konak*.

13 Ağustos-26 Teşrinievvel (Ekim) 1920 tarihleri arasında *İkdam* gazetesinde (8430-8491. sayılar) tefrika edilen roman, 1922 yılında iki cilt hâlinde kitap olarak basılır.

Roman henüz yeni harflerle basılmamışken Yaşar Nabi’ye söylediği şu sözler, yazarın eserine verdiği değeri göstermektedir: “En fazla tercih ettiğim roman hiç okunmamış olan *Kıralık Konak*’tır. Bu bir snopluk zannedilmesin. Hakikaten böyle düşünüyorum. Çünkü *Kıralık Konak* tasvir nokta-i nazarından benim en az kusurlu olan eserimdir.”

Yıllar sonra, kendisiyle yapılan başka bir konuşmada da en çok *Yaban* ile *Kıralık Konak* romanlarını sevdiğini belirtmiştir.

Yakup Kadri'nin romanları içinde en çok basılan ve okunanın *Yaban*’dan sonra *Kıralık Konak* olması, yazarın kanaati ile okuyucunun tercihinin birleştiğini göstermesi bakımından dikkate değer bir husustur.

Nihad Sâmi Banarlı da “San’atkârın ilk romanı, belki hâlâ en güzel romanı *Kıralık Konak*’tır.” derken benzer bir kanaati paylaşır gibidir.

Yakup Kadri'nin bu kadar değer verdiği *Kıralık Konak* romanı üzerinde 1960’lı yıllara dek pek durulmamış, eser hakkında basmakalıp hükümler tekrarlanmıştır. Atilla Özkırımlı’ya göre bunun sebebi, “Kurtuluşu Batılılaşmakta arayan aydın

kadroların, önceki örneklerde olduğu gibi Batıya öykünen züppe tipini yüzeysel biçimde yansıtmakla yetinmeyip sorunu toplumsal bir olgu olarak gündeme getiren romanı” objektif bir tutumla değerlendirecek eleştiri anlayışından yoksun oluşlarıdır.

Kıralık Konak üzerinde ilk ciddi çalışmayı yapan Niyazi Akı, romanın oluşum sürecini, teknik yapısını, muhteva özelliklerini, *Madame Bovary* romanının tesirlerini titizlikle ve mukayeseli olarak ortaya koymuştur.

Fethi Naci de önce *On Türk Romanı* (1971, s. 30-31) adlı kitabında, sonra *Türkiye’de Roman ve Toplumsal Değişme* adlı eserinde *Kıralık Konak* üzerinde önemle durur: “Üç ayrı cildi doldurabilecek şeyleri tek cilde sığdırmanın doğurduğu kimi aksamalara rağmen *Kıralık Konak* önemini uzun bir süre sürdürecektir bir roman bence.” dedikten sonra, bu önemin gerekçesini, “anlattığı toplumsal gerçekliği kişilere indirgeyerek roman düzeni içinde verebilmiş” olmasına bağlar.

Berna Moran da Batılılaşma gerçeğini eksen alarak Türk romanını değerlendirmeye çalıştığı eserinde *Kıralık Konak* üzerinde önemle durur. Yakup Kadri’nin yarattığı tiplere ferdi özellikler kazandırarak onları boyutlandırmaya çalıştığını, kahramanlarına canlı ve gerçek bir kişilik kazandırmak için bilinçli bir çaba harcadığını, ancak, bireyle tipi bağdaştırmada güçlükler çektiğini, hattâ bu yüzden çelişkilere düştüğünü tesbit eder.

Sevim Kantarcıoğlu’na göre “*Kıralık Konak*, hem biçim özellikleri, hem de verdiği mesaj bakımından Türk roman geleceği içinde seçkin bir yere sahiptir. Yazar, romanda geleneksel roman tekniklerini büyük bir ustalıkla kullanmakla kalmamış, roman kişilerinin iç dünyalarını da başarılı ruh tahlilleriyle vererek yarattığı tiplere ferdi özellikler kazandırmıştır. *Kıralık Konak*’ta sentezleyici unsur, fikir olduğu halde, yazar roman tekniklerine hâkim olduğu için, fikirlerini romanın canlı dünyası içinde somutlaştırabilmiş ve böylece gerçek bir sanat eseri olan romanını propaganda aracı olmaktan kurtarmıştır.”

Himmet Uç'a göre "Kiralık Konak bizim postmodern romanlarımızdan biridir denebilir." Burada bir dil sürçmesi yahut zihin karmaşası söz konusu olmalıdır.

1960'lı yıllardan başlayarak tiyatroya uyarlanıp sahnelenmiş olan Kiralık Konak romanı, 1978 yılında televizyon dizisi olarak filme alınmış fakat bu uyarlama başarısız bulunarak çeşitli eleştirilere uğramıştır.

Romanın Yayın Macerası

Kiralık Konak, önce 13 Ağustos - 26 Teşrinievvel (Ekim) 1336 (1920) tarihlerinde *İkdam* gazetesinin 8430-8491. sayılarında tefrika edilmiştir.

İkdam gazetesinin 11 Ağustos 1920 Çarşamba günü yayımlanan 8428. sayısının birinci sayfasında sol alt köşede yayımlanan duyuru: "Kiralık Konak - Yakup Kadri Beyin bu sername altında telif ettiği milli büyük hikâyeyi önumüzdeki perşembe gününden itibaren neşre başlayacağız."

Ancak tefrika perşembe günü değil cuma günü başlamıştır.

Kiralık Konak'ın İkdam'ın 8430. sayısında yayımlanan ilk tefrikası (13 Ağustos 1920 Cuma)

Kiralık Konak'ın İktidam'ın 8491. sayısında yayımlanan 55. ve son tefrikaı (26 Teşrinievvel 1920 Sah)

Kiralık Konak'ın kitap hâlinde okura ulaşması Dergâh mecmuası yayını olarak 1922 yılında gerçekleşmiştir. Tefrika ile kitap arasında fark bulunup bulunmadığı henüz araştırılmamış olmakla birlikte görebildiğimiz bazı bölümleri, bizde tefrika metni ile kitap metninin aynı olduğu izlenimini uyardırılmıştır. İki cilt hâlinde yayımlanan kitabın ilk cildinin çıktığı *Dergâh*'ta duyurulur, ikinci cildinin “bu hafta” yayımlanacağı on beş günlük derginin sonraki sayılarında da belirtilir (!).

Dergâh, S. 38, 5 Teşrinisani 1338

Kiralık Konak
Yakup Kadri Bey'in bu eserinin birinci cildi neşredildi. İkincisi bu hafta neşredilecek. Karilerimize bu hafta hayatının iç yüzünü, aşklarını arzularını, hırslarını gösteren bu kitabı tavsiye ederiz.

Romanın başında “*Dergâh* Mecmuası Külliyyatından” ile “Şehzadebaşı - Evkaf-ı İslâmiye Matbaası / 1338” ibarelerinin arasında “Birinci Cild” kaydı yer aldığı hâlde, kitapta “İkinci Cild” ifadesi görülmemektedir. Bu durum, önce ayrı basılmış olan iki cildin tek ciltte toplandığını, “ikinci cilt” kapağının dışarıda bırakıldığını düşündürüyor.

Romanın yeni harflerle ilk baskısı 1939 yılında Remzi Kitabevi tarafından yapılmıştır. Aynı yayınevinin 1947 ve 1958 yıllarında iki baskısını daha yaptığı *Kiralık Konak*'ın